

De eerste kruistocht

God wil oorlog

‘Gij zult niet doden’, luidt een van de tien geboden uit de Bijbel. Toch zette paus Urbanus II een enorme oorlog op poten. En door het afslachten van vijanden zou je zelfs een plekje in de hemel krijgen.

TEKST: PAUL SERAIL

Christenen belegeren Antiochië in 1097, er volgt een bloedige strijd met de moslims.

De paus, monniken en volkspredikanten verspreiden

De stand van Europa in het jaar 1095: de macht van koningen is beperkt, lagere edelen bevechten elkaar om land en ook de paus zou wel wat meer invloed willen. Hij zit bovendien met een probleem. Veertig jaar eerder splitsten christenen in het oosten zich af van de katholieke kerk. Deze oosters-orthodoxe christenen zien nu de keizer van het Byzantijnse rijk als hun leider. Op zijn beurt zit deze Byzantijnse keizer Alexius I Comnenus ook flink in de nesten. Zijn rijk, met als hoofdstad Constantinopel, het huidige Istanbul, strekte zich ooit uit over landen als Griekenland, Kroatië, Turkije en Syrië. Maar Alexius' voorgangers verloren grote lappen grond aan moslimstrijders. Ook zij hebben mot: met elkaar. Soennitische moslims staan tegenover hun sjiietische geloofsgenoten en familievetes en stammenstrijd vergroten die verdeeldheid. In de ruzies van de moslims ziet Alexius een buitenkansje. Als hij genoeg troepen bij elkaar krijgt, kan hij de verdeelde islamieten misschien verslaan en wat grond heroveren. Kan paus Urbanus II niet een paar legers van katholieke christenen op de been brengen om de orthodoxen bij te staan? De paus heeft er wel oren naar. Hopelijk vergroot hij zo zijn invloed in het oosten. Bovendien kan een missie tegen een gezamenlijke vijand de katholieke edellieden hopelijk verzoenen. Ze komen tijdens de expeditie ook mooi onder zijn invloed te staan. En dan nog iets:

De Byzantijnse keizer Alexius I Comnenus.

als die legers naar Constantinopel gaan, wordt het dan niet eens tijd om door te stoten naar Jeruzalem en de stad terug te veroveren op de Arabieren?

Slechte sfeer

Keizer Alexius I Comnenus van het Byzantijnse rijk kon onmogelijk vermoeden wat zijn

vraag om hulp teweeg zou brengen. In augustus 1096 staat een enorme bende van nauwelijks getrainde en slecht bewapende arme westerlingen voor de poorten van zijn stad Constantinopel. Moet dit het leger voorstellen waar hij om gevraagd had? Nee. Wat is er gebeurd? Op een bijeenkomst van kardinalen, bisschoppen, abten en monniken

het bericht van de heilige oorlog

heeft Paus Urbanus II zijn heilige oorlog ontketend. Hij riep zijn volgelingen op om de wapens op te nemen en naar Jeruzalem te trekken. Die stad is sinds jaar en dag de belangrijkste bedevaartsplaats voor christenen. Jezus bracht er zijn laatste jaren door, stierf er aan het kruis en zou er begraven en weer opgestaan zijn. Op de plek waar hij begraven

is, is de kerk van het Heilige Graf gebouwd. Jeruzalem is sinds 638 weliswaar in handen van Arabieren, toch leven de moslims, christenen en joden er vreedzaam naast elkaar. Ook bedevaarders zijn welkom want de moslimheersers zijn erg tolerant. Maar door machtswisselingen is de sfeer verslechterd. De Heilige Grafkerk is in 1009 bijvoorbeeld vernield en

paus Urbanus II heeft klachten gekregen van pelgrims die tijdens hun bedevaart op problemen zijn gestuit. Daarop besluit de kerkleider dat het maar eens afgelopen moet zijn met de Arabische overheersing van de heiligste stad. Het bericht van de heilige oorlog gaat snel rond. De paus gaat op tournee maar ook ►

Moslim op het menu

Oorlog voeren op z'n middeleeuws is geen pretje. De christenen zien hun veldtocht weliswaar als heilige oorlog, ze gedragen zich bepaald niet als vrome pelgrims.

Moslimslachtoffers die vallen in de slag om Nicea, het huidige Iznik in Turkije, worden onthoofd zodat de christenen de hoofden op speren kunnen prikken. Daarmee paraderen ze langs de stadsmuren die ze willen innemen. Met katapulten schieten ze zelfs hoofden de stad in. De Turken antwoorden door gevallen westerlingen met haken aan touwen op te takelen aan hun stadsmuur en ze daar te laten bungelen.

Na een gevecht bij Antiochië, Antakya in Turkije, sluipen moslims hun stad uit om de doden te begraven. Ze worden gesnapt door de christenen, die de lichamen opgraven, de hoofden afhakken en die meenemen naar hun tentenkamp. De gekrenkte Turken nemen wraak op hun eigen christelijke stadsgenoten. Ze slingeren de hoofden van vermoorde christenen over de muren naar het kamp van de tegenstander.

Na Antiochië veroveren de kruisvaarders Marra, nu de Syrische stad Ma'arrat al-Numan. De moslims is een veilige aftocht beloofd, toch richten de christenen een slachting aan. Stedelingen worden open-gesneden omdat ze geld zouden hebben ingeslikt. En wanneer de winter ernstige hongersnood meebrengt, gaan christenen zich te buiten aan kannibalisme. Een van hen beschrijft hoe ze stukken van de billen van gedode moslims snijden om dat op te eten, nog voordat het vlees geroosterd is.

Ook de moordpartijen in het veroverde Jeruzalem zijn berucht. Kruisvaarders steken de synagoge in brand waar honderden joden naartoe gevlucht zijn. Ook de moslims die ze aanvankelijk gevangen houden slachten ze af. De kruisvaarders zouden tot hun enkels in het bloed gestaan hebben.

Op de plek waar Jezus is begraven in Jeruzalem is de Heilige Grafkerk gebouwd.

Zo’n 100.000 mensen gaan op weg naar Constantinopel

► monniken verspreiden het woord. En bevlogen volkspredikanten die de kerk niet erkent zoals de Franse Peter de Kluizenaar weten enorme groepen volgelingen op te bouwen. Waarom wagen zo veel mensen zich op de lange zware weg naar Jeruzalem? De paus belooft aan al wie meevecht een belangrijke beloning: zijn zonden zullen vergeven worden. Voor de gemiddelde middeleeuwer is dat van onschatbare waarde, bang als hij is dat zijn ziel zal branden in de hel. Terwijl de echte ridders zich nog aan het organiseren zijn, hebben de amateurlegers zich in augustus 1096 verzameld voor de poorten van Constantinopel. Er zijn dan wel wat ridders bij, toch is de strijdmacht van Peter de Kluizenaar vooral een ongeorganiseerde bende. Plunderend en rovend hebben zij onderweg vele vijanden gemaakt en Alexius is deze hongerige hulp-troepen liever kwijt dan rijk. Hij houdt ze angstvallig buiten zijn stad, geeft hen wat voorraden en zet ze snel de zeestraat de Bosporus over. Bij de stad Nicea, het huidige Iznik in Turkije, wordt het leger moeiteloos naar de hemel gestuurd door de islamitische strijders. Als een van de weinigen overleeft Peter de Kluizenaar de slag. Hij keert terug en sluit zich bij de professionelere troepen aan die zich opmaken voor de strijd.

Hel dreigt

Valt er voor eenvoudige mensen weinig te verliezen, edelen kunnen moeilijker weg van huis. De 4000 kilometer lange reis naar Jeruzalem is duur, helemaal omdat zij ook nog hun knechten te eten moeten geven. Om aan geld te komen verkopen ridders stukken land, vaak met als optie om het land terug te kopen na terugkeer uit Jeruzalem. Bisschoppen beloven dat de kerk de overgebleven bezittingen van de edelen zo lang

Leger van de tempel

Wie kruistochten zegt, zegt ridders in witte mantels met een groot rood kruis er op. Terwijl de legers die op pad gingen naar Jeruzalem helemaal geen uniform hadden. Want het ene leger hoorde bij een Franse graaf, het andere stond onder leiding van een Duitse hertog. De mannen die een rood kruis droegen op hun witte schild en kleding waren tempeliers. Daarover doen de wildste verhalen de ronde. Ze zouden een geheime schat bewaken, misschien wel de heilige graal. Vijf nuchtere vragen over de Tempelorde.

Wie waren de tempeliers?

De Franse ridder Hugo van Payens stichtte rond 1120 een bijzonder broederschap. De mannen die de kloostergelofte van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid aflegden waren stuk voor stuk ridders. Het werden dus vechtende monniken, met onder hun helm een kaalgeschoren kruin. De broeders noemden zich de Arme Ridders van Christus en de Tempel van Salomo, kortweg tempeliers. Want als hoofdkwartier hadden ze de Al-Aqsa-moskee op de Tempelberg, die dan gewijd wordt tot een kerk met de naam Tempel van Salomo.

Wat deden de tempeliers?

Pelgrims hadden tijdens hun bedevaart vaak last van de mensen die langs de route woonden. Die *locals* bewaarden nare herinneringen aan de plunderende legers die van 1096 tot 1099 op weg

waren naar Jeruzalem en waren niet bepaald fan van de christelijke pelgrims. De tempelridders beloofden de bedevaarders op weg naar Jeruzalem te beschermen. Daarnaast vochten ze mee wanneer er weer eens oorlog uitbrak tussen christenen en moslims.

Waarom denken we aan die strijdmonniken zodra het woord kruistocht valt?

De outfit van de tempeliers is lekker herkenbaar. Maar ze wisten ook snel een machtige positie te veroveren in de middeleeuwse westerse wereld. De ridders die zich aansloten bij de broederschap droegen hun bezittingen over aan de orde. De tempeliersclub kreeg kastelen, boerderijen, markten, havens en vruchtbare stukken grond in heel Europa en in het Midden-Oosten. Grote bedragen kwamen ook binnen door schenkingen, de ridders inden belastingen en de orde speelde voor bankier. De koningshuizen van Frankrijk en Engeland maar ook de paus stond bij hen in het krijt.

Waarom kwam de Orde van de Tempeliers ten val?

In 1187 viel Jeruzalem in handen van de moslims. De tempeliers vestigden zich daarop in de stad Akko. Toen ook Akko door moslims veroverd werd verhuisde het hoofdkwartier naar het eiland Cyprus. In Europa behielden de vechtmonniken hun invloed, maar hun succes werd hun ondergang. Koning Filips de Schone van

Frankrijk liet in 1307 alle tempeliers arresteren. Ze werden zo brutaal verhoord dat tientallen ridders die martelingen niet overleefden. Paus Clemens V vroeg de andere Europese vorsten om de tempeliers op hun grondgebied te arresteren. Ze werden beschuldigd van wandaden als ketterij, homoseksualiteit en afgoderij. Het proces sleepte jaren voort en alleen al in Frankrijk werden tientallen monnikenridders levend verbrand. Paus Clemens hief de orde op in 1312 maar sprak de tempeliers daarbij wel vrij van ketterij. In Frankrijk eiste Filips intussen hun bezittingen op en ruimde zo mooi een machtige speler uit de weg.

Waarom gaan er zo veel verhalen rond over de Tempelorde?

De vechtende monniken uit Jeruzalem hebben lange tijd een machtige positie. Ze gaan om met pausen, koningen en alle anderen die ertoe doen. Maar zoals bij zo veel monnikenorden blijft wat binnen de Tempelorde gebeurt geheim. Wanneer de tempeliers na hun arrestatie in 1307 wreed verhoord worden, komen wel de wildste verhalen boven. Duivelsaanbidding, magie: om het martelen te laten stoppen geven de ridders alles toe. Een geheimzinnige orde met grote connecties en de vreemdste verhalen: prima ingrediënten voor een flinke berg verzinsels. Maar harde bewijzen voor geheimen en heilige gralen ontbreken.

Christenen bij het belegerde Jeruzalem.

beschermt. Want geestelijken mogen alleen bij uitzondering mee op oorlogspad. Waarom wagen de edelen hun land en hun leven? Het aanbod van de paus is ook voor hen lucratief: door de vele privéoorlogen hebben veel ridders wel wat op hun kerfstok. Hen hangt eeuwige marteling in de hel boven het hoofd. Nu is daar ineens de kans om alle zonden kwijt te raken. Ze zullen zeker zijn van een plaats in de hemel. En misschien kunnen ze nieuw land veroveren. Want iemand moet zich bekommeren om de nieuw veroverde gebieden. De ridders staat dus een avontuurlijke veldtocht te wachten die ook nog telt als bedevaart naar de belangrijkste plaats op aarde, het graf van Christus in Jeruzalem. Exacte getallen zijn niet te geven, maar naar schatting beginnen 100.000 mensen de tocht naar Constantinopel. Daaronder mogelijk

10.000 ridders, hun knechten die in gevecht dienst doen als voetsoldaat en, naast de minder welgestelde strijders, zelfs vrouwen die de bedevaart hopen te volbrengen. Tijdens het wapengekletter ondersteunen zij de mannen. Opvallende afwezigen onder de katholieke strijders zijn de koningen. Willem Rufus van Engeland, Filips van Frankrijk en de Rooms-Duitse keizer Hendrik IV, allemaal liggen ze met de kerk overhoop. De dagelijkse leiding over de strijdkrachten ligt dan ook bij lagere edelen die soms hun eigen weg naar Jeruzalem kiezen en dan weer samen optrekken, terwijl bisschop Adhémar van het Franse Le Puy is aangesteld als pauselijk gezant. Daarmee heeft hij op papier het opperbevel. De grote leiders moeten in Constantinopel hun trouw zweren aan keizer Alexius. Ook moeten ze beloven dat ze het land dat ze veroveren aan

de keizer zullen overdragen. In ruil daarvoor geeft Alexius ze voorraden en hij leert de Europeanen hoe ze met de gevechtstactieken van de moslims moeten omgaan. Dat de Byzantijnen de heroverde steden bezetten betekent bovendien dat de kruisvaarders snel verder kunnen. Toch kosten ziekten, honger en strijd heel wat mensenlevens en anderen besluiten om te keren en zo de ontberingen te beëindigen. In juni 1097 veroveren de ongeveer 60.000 overgebleven manschappen van de paus met de hulp van Alexius' leger de stad Nicea, waar eerder de zogenoemde 'volkskruistocht' van Peter de Kluizenaar stukliep. De tocht verder naar het zuiden is zwaar door de hitte van de zomer, gebrek aan voedsel en water en door guerrilla-aanvallen van de Turken. Een voordeel is dat in veel steden het merendeel van de bevolking christelijk is en

vriendelijk staat tegenover de westerlingen. Maar dat geldt niet voor de stad Antiochië. De Turkse krijgshoofd die het huidige Antakya in handen heeft, houdt de orthodoxe christenen in zijn stad scherp in de gaten. Een goed getraind garnizoen op hoge stadsmuren met torens en een zwaar beveiligde citadel staan klaar om de christelijke opmars te stuiten.

Honger en kou

De christenen besluiten de stad Antiochië langzaam te wurgen. Ze starten het beleg in oktober 1097. Alleen zijn ze met te weinig om de stad volledig te isoleren. De stedelingen krijgen dus nog voedsel langs de blokkade terwijl de belagers honger lijden in de strenge winter. Strooptochten in de omgeving leveren te weinig eten op zodat pas in de lente, wanneer er ook versterkingen komen, wat

Een verrader laat de christenen Antiochië binnen

De christenen zitten in Antiochië gevangen tussen twee moslimlegers.

► hoop gloort voor de westerlingen. Alleen is intussen ook een moslimleger op de been om de belagers te verdrijven. Een verrader onder de vijand geeft de doorslag: een officier die het bevel voert over een paar torens van de stad besluit de christenen binnen de muren te laten. Zo veroveren zij de stadsmuren en moeten de verdedigers zich terugtrekken in de citadel van de stad. Maar inmiddels worden

Godfried van Bouillon, een van de grote legerleiders, gaat op weg naar Jeruzalem.

de belegeraars zelf belegerd door de nieuwe moslimmacht buiten de stadsmuren. Er lijkt geen uitweg te zijn, de christenen zitten gevangen tussen twee moslimlegers. Honger slaat opnieuw toe maar dan krijgt een arme pelgrim een visioen: de Heilige Lans zou begraven zijn in een kerk in Antiochië. Hij slaat aan het graven en vindt werkelijk een speerpunt. Of het de lans is waarmee Jezus

vlak voor zijn dood in zijn zij gestoken is valt niet te achterhalen, maar de legers zien de vondst als een goddelijk voorteken en met de speerpunt voorop vallen zij met nieuwe moed hun belagers aan. Ze winnen de slag en nemen de stad in.

Eindelijk zingen

Heersers van steden als Homs en Beiroet zien het niet zitten dat een groot vijandig leger hun gebied plundert. Zij onderhandelen met de christenen en tellen veel geld neer voor een vreedzame doortocht. Dit levert de ridders geld op en ze schieten zo mooi op naar Jeruzalem, waar ze in juni 1099 aankomen. Daar blijken alle waterputten in de wijde omgeving van de stad vervuild of dichtgegooid, het bruikbare hout is weggehaald en de stadsmuren zijn versterkt. Dat maakt het onmogelijk om de muren in te nemen, totdat een vloot uit Genua te hulp schiet. Van het hout van de schepen maken de christenen een stormram, belegeringstorens en katalpulten. Met de stormram slopen ze de buitenste muur, een van de torens wordt naar de

binnenste muur gebracht en nadat het lukt om van de toren op de muur te komen wordt Jeruzalem snel ingenomen. Wanneer de christenen de moslims en joden die te laat zijn om te vluchten hebben afgeslacht, kunnen ze eindelijk hun bedevaart volbrengen. De straten liggen nog vol lijken wanneer de strijders een eredienst houden bij het graf van Jezus waarbij ze samen zingen en God bedanken voor de overwinning.

Koning weigert

Jeruzalem is veroverd, maar wie blijft achter om de heilige stad te beschermen? Godfried van Bouillon, hertog van Lotharingen en een van de grote legerleiders, krijgt de macht over de stad. Naar verluidt wil hij niet tot koning gekroond worden in de stad waar Jezus een doornenkroon kreeg, zodat hij niet de titel koning van Jeruzalem maar Verdediger van het Heilige Graf aanneemt. Kunnen de moegestreden christenen dan nu naar huis? Helaas. Het nieuws komt dat een moslimmacht zich verzameld heeft om de stad te heroveren. Omdat het leger van

Godfried van Bouillon is uitgedund tot misschien 10.000 strijders trekt hij erop uit om de vijand te verrassen. 's Morgens vroeg dringen ze het kamp binnen waar ze de nog slapende moslims eenvoudig neermaaien. Na die laatste zwaardzwaaien blijven 300 ridders en 2000 voetsoldaten in het Heilige Land, de rest van de overlevenden kan eindelijk naar huis. ■

MEER INFORMATIE

De geïllustreerde geschiedenis van de kruistochten, Thomas F. Madden, Uitgeverij Terra Lannoo (2005): toegankelijk bladerboek over de kruistochten.
In naam van God, Jonathan Phillips, Nieuw Amsterdam Uitgevers (2009): boek van kruistochthoogleraar Jonathan Phillips van de Universiteit van Londen.
De kruistochten, Thomas Asbridge, Spectrum (2010): middeleeuwenexpert, BBC-presentator en Universiteit van Londen-docent Tom Asbridge schreef ook een prima kruistochtenboek.

Mohammed wint

In 1095 roept paus Urbanus II op tot de oorlogsmissie die later bekend wordt als de eerste kruistocht. Na negen kruistochten zou je de eindstand kunnen opmaken als een 8-1 overwinning van de moslims op de christenen.

638 Arabieren nemen Jeruzalem in. Keulen maar komt niet verder dan het Italiaanse Genua.

1095 paus Urbanus II roept op tot een heilige oorlog om Jeruzalem te bevrijden.

1096-1099 eerste kruistocht, eindigt met de verovering van Jeruzalem.

1144 kruisvaardersstaat Edessa valt in moslimhanden.

1145 oproep voor de tweede kruistocht om Edessa te bevrijden.

1147-1148 tweede kruistocht, eindigt met een grote nederlaag bij Damascus.

1187 moslims veroveren Jeruzalem. Oproep voor de derde kruistocht om Jeruzalem te heroveren.

1189-1192 derde kruistocht, eindigt met de afspraak dat pelgrims Jeruzalem mogen bezoeken.

1198 oproep voor de vierde kruistocht, die moet slagen waar de eerdere mislukten.

1201-1205 vierde kruistocht, niet Jeruzalem maar Constantinopel wordt veroverd.

1212 een kinder-kruistocht vertrekt uit

1215 oproep voor de vijfde kruistocht, misschien lukt het deze keer.

1217-1221 vijfde kruistocht, strandt bij het Egyptische Damietta.

1227-1229 poging zes. Een verdrag levert zeggenschap op over Jeruzalem.

1244 moslims veroveren Jeruzalem.

1245 oproep voor de zevende kruistocht.

1248-1249 zevende kruistocht, eindigt met een nederlaag bij El-Mansoera in Egypte.

1263-1268 moslims nemen Antiochië, Haifa en Bethlehem in.

1267 een achtste kruistocht moet de moslimopmars in het oosten stoppen.

1270 de achtste kruistocht eindigt in Tunis, Tunesië.

1274 een oproep voor een negende kruistocht vindt geen gehoor.

1291 Akko, de laatste kruisvaardersstaat, wordt door moslims ingenomen.